

SKITNJE ARKTIKOM - PUTOPIS S EKSPEDICIJE »HRVATSKA ČIGRA« (PRVI DIO)

Srećko TRAJBAR¹

Početak je velike avanture, Lipanj 1995.
Lunenburg, Nova Škotska.

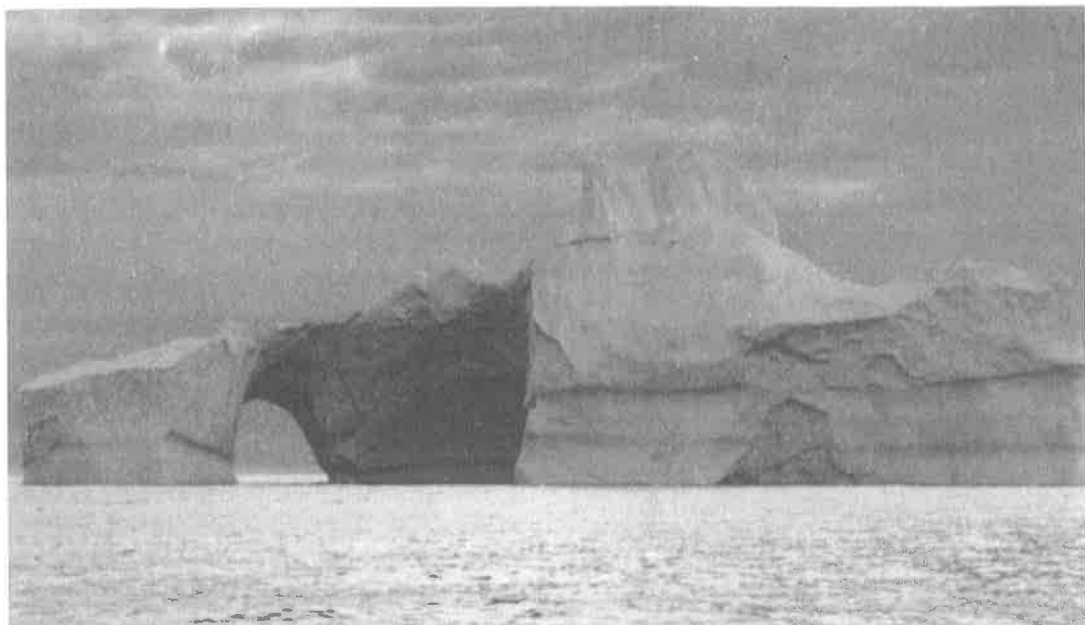
Proljeće je tek sada stiglo u ovaj dio svijeta. Umorni smo od mjesec dana žestoka posla. Gotove su završne pripreme na brodu za naše putovanje kroz ledeno more Arktika. Posada od nas šestorice (kapetan Mladen, Miro, Neno, Drago, Igor i ja) pokazuje vidljivo nestrpljenje

u iščekivanju polaska. Brod je opremljen »brdom« hrane, bačvama nafte, specijalnom opremom za preživljavanje u krajnje studenim uvjetima; elektronska oprema besprijekorno funkcionira, zavareni su još neki dodaci za uvjete plovidbe kroz led. Na prednji jarbol postavili smo promatračku »bačvu« (stvarno načinjenu od plastične bačve za naftu), oslikali je likom rogatog Vikinga; to nam je za zaštitu od uroka ledenih mora.

Sl. 1. Članovi ekspedicije »Hrvatska Čigra«: Drago Ipsa, Igor Milković i Srećko Trajbar ispred fronte ledenjaka u fjordu Disko na zapadnoj obali Grenlanda

¹ Student četvrte godine geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu i sudionik ekspedicije »Hrvatska čigra«

Sl. 2. »Prozorac« u ledenom brijegu

Na dan 5. lipnja isplovjavamo prema Newfoundlandu. Zbogom Lunenburg, zbogom prijatelji, zbogom divni ljudi Nove Škotske. Prvih dana sve ide po planu, čak i previše što se tiče vjetra. Brod se opet našao u nemirnim vodama sjevernog Atlantika. Newfoundland smo »dohvatili« dan prije očekivanog. Ojačala je oluja, sklanjamo se u zaljev St. Mary čekajući da prođe. Zelenožuti travnjaci prekrivaju obalu, maglica se prevlači preko smeđih klifova, tek u daljini primjećuje se niska crnogorična šuma. Osjeća se da je ovdje ipak svježije negoli u ionako hladnoj Novoj Škotskoj. U istoimenom gradiću St. Mary uskoro smo postali jedina atrakcija. Ovdje baš i ne zalutaju jedrilice, pogotovo ovako neobične. Kada smo im objasnili kamo smo ovog ljeta krenuli, postali smo još neobičniji.

Pri odlasku iz dugačkoga zaljeva St. Mary shvaćamo kako smo brzo ovamo uplovili po onoj oluji. Čini mi se da nikako ne možemo dohvatiti Cape Race. Ops, prva santa je u našoj blizini, a mi smo tek na početku puta.

St. John's je nama poznati grad od prošle godine, kada smo ovdje pristali poslije preplovljavanja Atlantika. U sat-dva sakupilo se mnoštvo ljudi. Ima i starih prijatelja. Opet

Sl. 3. »Noć« na Grenlandu

vesele večeri, irski pubovi sa gustim, crnim pivom, bluzeri, rok bandovi sa živom gažom na cesti. Dobri stari irski St. John's. Vrijeme je ovdje brzo proteklo, i prebrzo. Sada nas čeka nepredvidljivo Labradorsko more, zatim Grenland, ledene sante, ledeno more, i puno puno toga nepredvidljivog.

Labradorsko more, sredina lipnja

Opet oluja, ali ne prestaje već peti dan. Negdje smo na sredini Labradorskog mora, smjer: srednji Grenland. Moje stanje: slabo; emocionalno stanje: nula. Gluposti, to je samo jedan od utjecaja morske hirovitosti na psihi. Zaspao ću još malo i nadam se buđenju u nešto mirnijem vremenu.

Napokon se vidi i bajkovita crta obale Grenlanda u daljini. Sliči mi na crtu EKG - nalaza obojanu pastelnim bojama. Oko nas su se počele pojavljivati sante leda, sada će ih biti sve više. Jedrimo uz obalu najvećeg otoka do glavnoga grada Nuuka u dubokom fjordu. Primjećujem osjetno produljenje dana u usporedbi s južnijim krajevima iz kojih dolazimo. Čini mi se da prave noći više i nema, tek sumrak koji traje 2-3 sata i opet dan.

25. lipnja. Magla nas je zavila svojim neprozirnim velom ne dopuštajući nam da vidimo dalje od kosnika. Vozimo se prema fjordu uz veliku pomoć radara. Nautička karta i GPS nam pokazuju da smo vrlo blizu obale. Zasad samo magla. Ocrtana zelena polja na ekranu, što bi trebalo značiti: otočići, kopno, obala, Grenland. Uskoro izranja nešto tamno, sivosmeđe, kameno, oblo mistično. Igor i Dragec su prvi puta ugledali Grenland - »zelenu zemlju«. Mi »iskusniji« od prošlogodišnjeg putovanja, tješimo ih da nije sve tako kako na prvi pogled izgleda. Ima i zelenila, samo se treba strpjeti. Meni je ovaj krajolik ostavio dubok dojam da smo odlutali u zemlju vikinških bogova i legendi. Imam osjećaj da ova mistična obala krije neka čudna bića izrasla iz vjerovanja

starih Vikinga. Sada tek mogu zamisliti što se sve motalo po glavi Vikingu Eriku Crvenom u prvom susretu s kopnom nepoznatog otoka. Treba ti malo da povjeruješ u sve što zamisliš. Za početak iskušali smo prošlogodišnju sreću u ribolovu bakalara. Zaustavili smo se samo na pola sata u manjoj uvali i bacili udice bez mamaca... Prvi se bakalara upecao za otprilike dvije minute i težio je blizu jednoga kilograma. Naši »novaci« na Grenlandu, Igor i Drago imali su najviše ribičke sreće. Ulovili smo desetak bakalara za ručak i zaplovili prema obližnjem Nuuku. Bakalare koje ne pripremimo za ručak osušit ćemo na palubi i spremiti za kasnije. Nemoguće je usporediti razliku između svježeg i suhog bakalara, jer meni je svježiji bakalara jedna od najukusnijih riba za jela u gotovo svim zamislivim kombinacijama.

Napokon, u daljini oblici ljudskog postojanja u ovim krajevima. Najuočljivije što promatrač može vidjeti kad se ukaže grad iz magle su veliki valjkasti spremnici za naftu sa slikom medvjeda. Zatim iz magle izronjavaju zgrade slične našim »limenkama« u Novom Zagrebu. Tek približavanjem na udaljenost manju od milje, opažaju se šarene kućice. Stalno smeta maglica iznad mora.

Uplovljavamo u zaštićenu luku; prošli smo dva golema crvena broda s bijelom prugom i velikim slovima po sredini: »Artic Line«. Po obali su naslagane gomile kontejnera iste boje istog vlasnika, ovdje glavnog dobavljača svega potrebnog za život, naravno iz Danske. U lučici je mirno, ispunjeno crvenim brodićima i brodovima - vrlo uočljiva boja. Gledamo u čudu visoko gore na mol, devet metara iznad naših glava ljudi u kabanicama gledaju nas dolje; ipak se oni više čude nama. Čudi nas visina ovdašnjih molova, poslije smo shvatili da je rad plime i oseke ovdje veći od 9 metara; mi smo došli za oseke. Lučki kapetan silazi do broda i upućuje nas da se vežemo na drugoj strani lučice, sedmi

u redu ribarskih brodova. Visoko iznad naših glava, na samom klifu stijene, poslagane su obiteljske kuće. S velikim veseljem ponovo stajemo na kopno. Čudan osjećaj da se pod ne ljulja.

Godthaab, ili eksimski Nuuk, najveći je grad na Grenlandu, ujedno i glavni grad. Za pojam »dalekog ledenog sjevera«, Nuuk nimalo ne liči na zamišljenu zajednicu Eskima u igluima, već na pravi evropski grad sa svim potrebnim ustanovama (škole, pošte, banke, hoteli, servisi svih većih automobilskih kompanija, bolnice, policija, robne kuće, itd.). Tek sljedećih sunčanih i vedrih dana otkrila su se visoka brda koja okružuju Nuuk. Eskimi su osobito revni uživati u kratkim trenucima ljeta; iako je radni dan, grad je prepun ljudi na ulicama, sunčaju se na obali mora ispunjenog ledenim bregovima, pjevaju i piju pivo. Prepuno je djece; plavokosa danskog porijekla i kosooka, tamnije

puti-eskimska. Velik je broj dječjih vrtića, majke nose djecu u nosiljkama na leđima. Usred grada je velika gužva. Autobusi javnog prijevoza voze u udaljenije dijelove grada, ali ceste vode najdalje do aerodroma; nema međugradskih cesta. Gradom krstare taksiji, premda smo mi od gradske luke do središta grada došli pješice za petnaestak minuta. Sve je izuzetno skupo, zato smo se ograničili samo na kupnju najnužnijih namirnica: kruh i naftu.

Početak srpnja. Isplovljavamo dalje na sjever, smjer Jakobshavn. Odande Igor odlazi na put avionom prema Zagrebu, a mi dalje kroz Sjeverozapadni prolaz. Sunčan i vjetrovit dan. Putem se utrkujemo s britanskim skunerom »Sabre«, koji je ovamo doplovio sa školom jedrenja ratne mornarice Velike Britanije!!! Drugi dan ih gubimo iz vida, a mi odlazimo u fjord Eve, po peljaru Grenlanda, jedan od najljepših fjordova na Grenlandu. U daljini se

Sl. 4. Razgovor vođe ekspedicije - Mladena Šuteja s lučkim kapetanom ispred mola u Nuuku (u stražnjem planu montažne obiteljske kuće na železnim nosačima ukopanim u sjenovitu podlogu)

nazire bijelo pročelje ledenjaka (sl. 4.) koji se spustio do mora, mjesto formiranja ledenih bregova. Dugo plovimo do ledenjaka; fjord je duži od 20 milja pa imam osjećaj da užasno sporo plovimo. Ovdje je krajolik zeleno-smeđi; prastaro gromadno gorje, jedno od najstarijih na svijetu ima prekrasne oble oblike pokrivene travom; na liticama primjećuje se sivosmeđe stijenje fino izbrušeno i polirano radom ledenjaka. Tek udaljeni vrhunci imaju šiljate oblike; vidi se mnoštvo cirkova i visećih ledenih jezika. Završavaju visoko iznad razine mora te se od njih formiraju ledenjački potoci; na nekim se mjestima vide manji slapovi. Sunce je relativno nisko; u blizini smo 66. paralele. Sada nema sumraka; sunce se tek sat-dva sakrije iza visokih planina, ali cijelo vrijeme je dan, samo malo »mekši«. Odlučili smo se približiti ledenjaku na jednu milju, što iz sigurnosnih razloga nije preporučljivo, jer je u ovo ljetno vrijeme rad ledenjaka najjači te su »kravljenja« ledenjaka najbrža, a gromade leda teške po nekoliko tisuća tona, koje u trenutku odvajanja od matičnog ledenjaka padaju u vodu s oko 30 metara visine, pokreću udarni val razornog djelovanja po naš brod. Ledena fronta je doista impresivna. Naša grupa: Igor, Drago, Neno i ja odlazimo još bliže uvjeriti se u stvarnost toga ledenog brda. Neugodno je povremeno pucanje leda koji lagano klizi u more brzinom od 10 m na dan, što je za pojam brzine ledenjaka vrlo mnogo. Gotovo okomito iznad naših glava, s lijeve strane ledenjaka, poput golema zuba stoji brdo Taterat s vrhom visokim 1 517 metara. Nesigurnost u gumenom čamcu ipak nas ubrzo vraća na brod. Snimili smo desetke filmova, posnimali mnogo video materijala. Toliko nas je očarala priroda u ovom čarobnom fjordu Eve, te smo odlučili ostati još jedan dan. Sastavili smo naš motorni zmaj i uskoro pogledali fjord i ledenjake iz ptičje perspektive. Gore, sa 400 metara visine letenja dobro se vidi »ledena kapa« Grenlanda. Od nje prema obali »cure« ledenjaci

poput dugačkih bijelih rijeka. Odozgo se vide rasplukline na površini ledenjaka; čovjek ima dojam da su to mali zarezi na njegovoj površini; tek iz neposredne blizine dobiva se stvaran pojam o njihovoj veličini i dubini od preko 10 metara. Letenje je pravo uživanje ako se izuzme glasan »Rotaxov« motor koji stvara toliku buku da se sa svojim pilotom, u ovom slučaju Mladenom, sporazumijevam jedino rukama. Perspektivu pretežno gledam kroz okular kamere ili objektiv foto-aparata; svaki trenutak je toliko atraktivan da mi je jedino žao što nisam uzeo više filma. Iznad samog ledenjaka počele su zračne turbulencije pa smo skakutali nebom kao na kakvu rodeu. Na trenutak mi je prisjelo letenje, ali naša čudna letjelica, kombinacija gumenjaka i zmaya s motorom ubrzo se smirila kad smo krenuli natrag prema 15 milja udaljenom brodu. Letjeli smo sat i 20 minuta i sletjeli na vrijeme, jer smo bili »tanki« s benzinom. Uskoro su i svi ostali u različitim kombinacijama iskušali čari i neugode letenja. Još isti dan pospremamo zmaya i krećemo dalje na sjever prema Jakobshavn. Ostavljamo prekrasan fjord, ali i brojne komarce koji su nas opasno napadali na obali.

Vjetar je sve snažniji i puše nam ravno u »nos«. Plovimo na motor blizu maksimuma snage, a idemo sve sporije. Morali smo potražiti zaklon u bezimenom fjordu dok se vjetar ne ispuše. U stisci smo s vremenom jer Igor ima avio-kartu s fiksnim danom odlaska. Odlučili smo sljedeći dan pristati u Sisimiut, grad na sjevernoj polarnici. Od tamo postoji normalna veza helikopterima sa svim mjestima na Grenlandu. Helikopteri i brodski promet je jedini način povezanosti gradova na Grenlandu. Zimi je uobičajen transport po zaleđenom moru psećim zapregama, motornim saonicama i ponekad kamionima.

Sisimiut je relativno velik grad (za pojmove Grenlanda), sa svojih 1 200 stanovnika. Glavna

Sl. 5. Fronta ledenjaka u fjordu Eve sa stjenovitim uzvišenjima («Nunataci-ma») iz ptičje perspektive

industrija ovdje je prerada ribe, a ostatak stanovništva su pretežno lovci. Grad je razvijen oko malene i dobro zaštićene luke, a kuće su sagrađene na brežuljkastom terenu i povezane dugim drvenim stepenicama i mostićima. Već na prvi pogled grad nas je očarao svojim neobičnim izgledom. Kuće su sagrađene na željeznim nosačima ubušanim u klifove stijena, nema velikih stambenih blokova poput onih u Nuuku, prilično je čisto, a ispred svake kuće su skupine eskimskih pasa vezane lancima da se međusobno ne tuku. Prvi puta vidimo prave sanjke za pseću zapregu. Djece ima uobičajevno mnogo.

Rano ujutro Igor je odletio helikopterom za Sondre Stromfjord. Ostatak ekipe prilično je tužno prokomentirao odlazak Igora; odsad nas je petorica i treba dobro čuvati živce za dalje. Skriva se lagan strah i neizvjesnost pred nepoznatom plovidbom kroz zaledeno more, a ipak s nestrpljenjem želimo dalje na sjever.

10. srpnja. Apsolutno mirno more na putu prema Upernaviku djelovalo je nestvarno. Ovdje smo već očekivali susret sa zaleđenim morem, ali još uvijek srećom ništa. Prolazak pokraj otoka Disko bio je ukrašen najvećim dosad viđenim ledenim bregovima. Zelenkasti, blještavi od sunca, golemi, viši od 20 metara, a duži od 200 metara, upozoravali su nas da ulazimo u pravi Arktik. Oko 01 sat po ponoći uplovili smo u Upernavik. Na jedinom molu čekalo je stotinjak zbudjenih Eskima. Pristali smo uz mol, pokušavajući shvatiti kako li su znali da dolazimo. Njihova zbudjena lica i nemogućnost sporazumijevanja dodatno su zakomplicirali situaciju. Nije im baš bilo drago što smo se ovdje vezali, ali znatizelja ih je dovukla do sama ruba mola pa smo strahovali da mnoštvo ljudi jednostavno ne padne na brod. Izašao sam pronaći nekoga tko zna engleski ili barem danski da mi objasni smijemo li ovdje biti vezani. Lica Eskima naglo su se

oraspoložila kada se iz smjera sjevera pojavio manji brod ploveći u punoj brzini ravno u nas. Nastala je brza akcija odvezivanja, a mene su ostavili na obali da riješim stvar s pristajanjem. Crveni brod potpuno krcat ljudima pristao je i vezao se u 5 minuta. Ljudi s broda su hrpimice poskakali na obalu, poletjele su kutije prema onima koji su čekali brod, pobacali su različitu robu na obalu i za 15 minuta svi su se razišli. Ono što sam uspio doznati »rukama i nogama«, bilo je da im je apsolutno svejedno hoćemo li se vezati na njih ili sidriti u sredini luke. Kapetan je pokazao da radimo ono što hoćemo, a on ide kući spavati. Brzo je riješen problem, »sam od sebe«. Mjesto je ubrzo opustjelo; jedino su mladići na obližnjem nogometnom igralištu igrali nogomet. Prošlo je 02 poslije ponoći; vani je svijetao dan, sunce više ne dodiruje more. Sada smo na 72. sjevernoj paraleli, posada spava, a ja lutam mjestom. Kuće su razmještene po strmom brdu, površine ispred kuća ispunjene su psima; zimske sanjke »odmaraju« se u blatu, mjestom se šire zvukovi laveža i zavijanja pasa. Ceste ovdje nisu asfaltirane, a cijelo mjesto uspio sam obići za manje od sat vremena. Posada već naveliko spava.

Sljedećih dana postajemo sve veća atrakcija. Ispočetka se ljudi prave da je jedrilica ovdje nešto sasvim uobičajeno, ali ja sam dodatno informirao ljude ostavljajući svežnjeve prezentacijskog materijala o ekspediciji po glavnim središtima okupljanja ljudi: samoposluživanju, pošti, policiji i ambulanti. Uskoro su se ljudi željeli fotografirati s nama kad bi šetali ulicom. Na obali nasuprot broda, mnoštvo ljudi upravo je razrezivalo komade tuljana, nedavno donesene iz lova. Na moje pitanje plavokosom, očito Dancu, kakvog je to meso okusa, ponudio mi je veći komad rebara da ispečemo za večeru. Ipak, zahvalio sam se na ponudenom poklonu; njima je to sasvim obična hrana, za razliku od nas. Lučki kapetan prvi dan nije imao baš mnogo za reći jer zna

samo grenlandski jezik. Drugog dana zadovoljno je došetao do broda vodeći sobom mladog pomoćnika koji govori engleski pa smo napokon mogli nešto saznati o putu koji je pred nama. Pokazali smo mu kartu sjevernije od Upernavika i pitali za najbolji put prema zadnjem mjestu na karti Kraulshavn, te zna li kako da vozimo dalje na sjever? Lučki se kapetan dugo zagledao u kartu, pokazivao nešto prstom, ali samo južno od Upernavika. Pomoćnik nam je preveo: »Gore do Kraulshavn plovio sam dva puta do sada, ali tamo gore nitko ne ide, gore je led. Znaete, tamo je jako teško probiti se, pogotovo s brodom vaše veličine. Zašto ne čekate kakav ledolamac?« Nismo baš bili očarani pitanjem, ali nije nam uspio poljuljati samopouzdanje. Odlučili smo: slijedeći dan idemo u led!!!

Nastavak članka bit će u sljedećem broju »Geografskog horizonta«.

Slijedi: Kraulshavn, susret sa zaleđenim morem, nakratko zarobljeni u ledu, probijanje, Kanadski Arktik, u klopci Hazard Inleta.

Sastav posade »Hrvatske Čigre« na putu kroz Sjeverozapadni prolaz: kapetan Mladen Šutej, zamjenik kapetana Miro Mubek, Nenad Junek, Igor Milković, Drago Ipša i Srećko Trajbar.

Mate MATAS: Metodika nastave geografije, Hrvatsko geografsko društvo,

Zagreb, 1996, 218 str.

Svaki nastavni predmet svojim specifičnim obrazovnim (materijalnim), funkcionalnim i odgojnim zadacima pridonosi realizaciji ciljeva nove hrvatske škole. Pritom, međutim, posebnu ulogu ima skupina nacionalnih predmeta, u koju se, kako je poznato, osim hrvatskog jezika i povijesti ubraja i geografija.

Koliko će prosvjeta udovoljiti razvojnim potrebama hrvatske države uvelike ovisi o osposobljenosti nastavnika kako u užoj struci tako i u metodičkom pogledu. Općenito, zadatak je metodike nastave geografije, kao i drugih predmeta, optimizacija nastavnog procesa, tj. da se s najmanje vremena i napora postignu željeni ciljevi.

Knjiga dr. Matasa sveučilišni je udžbenik metodike nastave geografije i prvenstveno je namijenjena studentima geografije. Ona je, dakako, i dragocjen priručnik nastavnicima geografije u osnovnoj i srednjim školama, jer bitno pridonosi njihovu metodičkom usavršavanju, odnosno kvalitetnijem izvodenju nastave. Takva njezina vrijednost i značenje proizlaze poglavito iz činjenice da, osim teorijske osnove geografske metodike, donosi i mnogobrojne praktične primjere.

Udžbenik su recenzirali: dr. Z. Curić, dr. V. Poljak i dr. M. Vresk, a urednik je dr. Z. Pepeonik.

Prva hrvatska metodika nastave geografije nakon pola stoljeća

Među teškoćama koje su pratile nastavu geografije u hrvatskim školama nakon II. svjetskog rata važno mjesto pripada nedostatku prikladne didaktičke i metodičke literature hrvatskih autora. Hrvatski su se geografi u

proteklim razdoblju lakše odlučivali na pisanje stručnih i znanstvenih radova, odnosno školskih udžbenika, negoli na pripremanje fakultetskog udžbenika ili priručnika iz metodike nastave geografije. Bilo je radova i s toga područja, ali su se oni bavili samo pojedinačnim pitanjima. Tek je Matasov udžbenik prva cjelovita metodika nastave geografije u naznačenom (pre)dugom razdoblju.

Matas se prihvatio ove izuzetno zahtjevne zadaće na osnovi svoga dugogodišnjeg iskustva nastavnika praktičara te savjetnika za nastavu geografije u Zavodu za školstvo, odnosno Ministarstvu prosvjete i športa, a i pisac je udžbenika za osnovnu i srednju školu.

Autor se, uz domaću, mnogo koristio stranom literaturom, osobito na njemačkom jeziku. Pritom mu je uzorom bio priručnik skupine njemačkih autora: »Didaktik der Geographie - konkret« (Oldenburg, München, 1993.). Vrlo je uočljiv njegov kritički pristup stranjoj literaturi, što je i inače nužno, a posebice na osjetljivu odgojno-obrazovnom području. Matas je, uz ostalo, pokazao naglašen smisao za sintezu (str. 218 sa 11 poglavlja), što je u ovako širokoj i interdisciplinarnoj problematici doista težak zadatak. Kazalo pojmova omogućuje lako snalaženje u knjizi.

Teorijske osnove i praktični primjeri

Matas polazi od poznate teze kako ništa nije praktičnije od dobre teorije.

To je jasno pokazao u većoj ili manjoj mjeri u različitim dijelovima udžbenika, a najviše u